

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет дошкільної та початкової освіти
Кафедра природничо-математичних дисциплін та логопедії**

Бальоха Альона Сергіївна

НАВЧАЛЬНА (ПРИРОДНИЧА) ПРАКТИКА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта,
013 Початкова освіта денної форми навчання**

Херсон 2017

УДК 378.38:502.211(076)

ББК 74.264

Б21

Затверджено кафедрою природничо-математичних дисциплін та логопедії
Херсонського державного університету
(протокол № 8 від 03.05.2017 року)

Рекомендовано до друку Вченою радою Херсонського державного університету
(протокол № 15 від 26.06.2017 року)

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 80671 від 02.08.2018 р.

Автор-укладач:

Бальоха А.С., викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії

Рецензенти:

Мойсієнко І.І., доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри ботаніки Херсонського державного університету.

Раєвська І.М., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики дошкільної, початкової освіти й психології КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Бальоха Альона Сергіївна

Б21 Навчальна (природнича) практика: методичні рекомендації для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта денної форми навчання / А.Б. Бальоха. – Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2017. – 34 с.

Викладений у методичних рекомендаціях матеріал відображає зміст робочої програми навчальної (природничої) практики, розробленої для студентів, які здобувають рівень вищої освіти «бакалавр» за напрямками 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» денної форми навчання, та передбачає знайомство з біотопами плавнів, гідропарку, берегової зони Чорного моря, фітоценозами інтродуцентів Херсонського ботанічного саду, степовими біоценозами.

Для викладачів та студентів РВО «бакалавр» за спеціальностями 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» ВНЗ.

© Бальоха А.С., 2017

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Мета і завдання навчальної (природничої) практики.....	6
Техніка безпеки під час навчальної (природничої) практики.....	7
Інформаційний обсяг практики.....	10
Екскурсії під час практики.....	12
Рекомендації щодо ведення звітної документації.....	15
Рекомендації щодо оформлення звіту.....	17
Завдання для студентів, що проходять природничу практику за індивідуальним графіком.....	18
Система підсумкового контролю.....	19
Рекомендована література.....	20
Додатки.....	22

ВСТУП

Навчальна (природнича) практика для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта рівня вищої освіти «бакалавр» є складовою частиною навчального процесу і одним із важливих етапів підготовки фахівця: формування природознавчої компетентності майбутніх вчителів початкових класів та вихователів дошкільних закладів.

Проводиться згідно з діючим навчальним планом та робочою програмою з навчальної (природничої) практики.

Природнича практика передбачає знайомство з біотопами плавнів, гідропарку, берегової зони Чорного моря, фітоценозами інтродуцентів Херсонського ботанічного саду та степовими біоценозами. Увага студентів зосереджується на особливостях зв'язків між рослинним покривом та кліматом, гідрографією, ґрунтом, рельєфом, геологічною будовою місцевості, які розглядаються в шкільному курсі природознавства.

Вивчення фауни хребетних тварин на екскурсіях у різних біотопах відбувається шляхом безпосереднього спостереження тварин у природі і визначення їх за зовнішнім виглядом, голосом, поведінням.

Предметом навчальної (природничої) практики є природне та соціокультурне середовище (парки міста Херсона, агробіостанція, Нижньодніпровські плавні, узбережжя Чорного моря, Національний природний парк «Джарилгач», Олешківські піски, заповідник «Асканія-Нова», Херсонський краєзнавчий музей) як умова формування природознавчої компетентності майбутніх фахівців.

За період навчальної (природничої) практики студенти закріплюють набуті теоретичні знання з морфології, екології, географії рослин та тварин рідного краю.

Основні види робіт під час практики: групові екскурсії в природу, камеральна обробка зібраного матеріалу, накопичення електронної теки, самостійна робота студентів за індивідуальними завданнями. Результати спостережень екскурсій студенти аналізують, систематизують та оформлюють у щоденниках-звітах.

Методичні рекомендації надають студентам інструментарій для виконання завдань навчальної (природничої) практики, отримання знань та практичних навичок проведення фенологічних та краєзнавчих екскурсій, засвоєння контенту природничих знань, необхідних для проведення уроків з природознавства в дошкільних закладах та початковій школі.

Очікуваними результатами практики є обізнаність студентів про географічне положення Херсонської області, рельєф, ґрунти, водойми та корисні копалини, особливості рослинних та тваринних угруповань рідного краю, природні території і об'єкти, що підлягають особливій охороні; вміння організовувати та проводити сезонні спостереження під час екскурсій у педагогічній діяльності; досвід отримання інформації з медійних та інформаційних ресурсів; ціннісне ставлення до природного середовища як важливого засобу у професійній діяльності для формування предметної природознавчої компетентності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Міждисциплінарні зв'язки: практика дає студентам можливість реалізувати здобуті знання з дисциплін «Основи природознавства з методикою», «Основи природознавства: землезнавство, ботаніка, зоологія» та має пропедевтичне спрямування до вивчення курсів «Методика навчання природознавства», «Методика і технологія формування екологічної культури учнів початкової школи».

Знання, отримані студентами під час практики, сприяють формуванню їх наукового світогляду та готують основу для подальшого застосування природознавчого матеріалу у професійній діяльності.

МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ (ПРИРОДНИЧОЇ) ПРАКТИКИ

Метою практики є:

- закріплення теоретичних знань з дисципліни фундаментальної, природничо-наукової підготовки: «Основи природознавства з методикою» (Спеціальність 012 Дошкільна освіта), «Основи природознавства: землезнавство, ботаніка, зоологія» (Спеціальність 013 Початкова освіта);
- опанування знаннями щодо представників рослинного, тваринного світу Херсонщини, станами природи та процесами, які відбуваються в ній;
- формування навичок краєзнавчої роботи, проведення екскурсій до різних біоценозів.
- підготовка студентів до роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку з питань формування їх предметної природознавчої компетентності.

Основними завданнями навчальної (природничої) практики є:

Методологічні: поліпшення якості професійної підготовки вихователів дошкільних закладів, вчителів початкової школи з природничих дисциплін; підготовки студентів до організації і проведення екскурсій в природі.

Теоретичні: розширення знань про особливості природи Херсонської області; формування наукового світогляду.

Виховні: виховання дбайливого ставлення до природи рідного краю.

Практичні: опанування студентами прийомів та методів природоохоронної діяльності; формування навичок проведення краєзнавчої роботи серед дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; удосконалення вмінь та навичок майбутніх фахівців з проведення спостережень в природі, збору і обробки польового матеріалу.

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- назви типових рослин і тварин;
- будову рослин;
- типи ґрунтів;
- особливості рельєфу, водойм, корисних копалин рідного краю;
- пам'ятки природи;
- рідкі та зникаючі види рослинного і тваринного світу України та рідного краю;
- правила поведінки в природі та техніку безпеки.

вміти:

- правильно збирати рослини у природі для подальшого використання їх у навчально-виховному процесі;
- проводити спостереження та опис об'єктів і явищ живої та неживої природи;

- розрізняти об'єкти і явища неживої природи;
- проводити спостереження за погодою;
- пізнавати рідкі та зникаючі види рослин і тварин;
- вести документацію під час роботи в природі.

ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОЇ (ПРИРОДНИЧОЇ) ПРАКТИКИ

Загальні положення

Техніка безпеки – система організаційних заходів і технічних засобів, що запобігають впливу на студентів небезпечних чинників. Ефективним заходом щодо зниження травматизму є кваліфіковане проведення різних видів інструктажів (вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий). Навчальна (природнича) практика студентів обов'язково повинна розпочинатись інструктажем з техніки безпеки, про що вони розписуються у спеціальному журналі.

Вступний інструктаж повинні проходити студенти, які направлені для проходження навчальної (природничої) практики. Даний інструктаж знайомить з правилами техніки безпеки під час транспортних перевезень до місця екскурсії, внутрішнього розпорядку установи, де проводиться екскурсія, основними причинами нещасних випадків і порядком надання першої медичної допомоги при них.

Інструктаж на робочому місці (первинний) має на меті ознайомити студентів з правилами техніки безпеки безпосередньо на місці проведення практики (екскурсії). Проведення інструктажу покладається на керівника групи (викладача). На початку практики має бути заведена книга обліку (журнал реєстрації) проведення інструктажу, де кожний студент має розписатися про ознайомлення з правилами техніки безпеки.

Інструктаж з техніки безпеки під час екскурсії до парків м. Херсона

1. Під час слідування до місця перебування та назад дотримуватися правил дорожнього руху, не виходити на проїжджу частину без групи та керівника.
2. Без дозволу керівника групи не залишати місця перебування екскурсії.
3. В разі поганого самопочуття негайно повідомити керівника групи.
4. Дотримуватися правил пристойної поведінки та виконувати розпорядження керівника групи.
5. Не торкатися незнайомих рослин, які можуть бути отруйними (**додаток А**).
6. Під час екскурсії по парках м. Херсона, проводити спостереження, робити замальовки, фотографувати тощо. Заборонено рвати квіти, ламати гілки, руйнувати гнізда птахів.
7. Під час екскурсії не залишати сміття (для цього є відведені місця).
8. Під час проведення екскурсії, обов'язково мати простий олівець, зошит для занотовування інформації.

Інструктаж з техніки безпеки під час екскурсії до музеїв м. Херсона

Вимоги безпеки перед початком проведення екскурсії:

1. Перед початком екскурсії керівник групи зобов'язаний провести бесіду з учасниками, ознайомити їх з правилами поведінки і техніки безпеки під час екскурсії по музею, дороги до об'єкта екскурсії і дороги після відвідування музею.
2. На початку екскурсії необхідно зробити перекличку учасників, відмітити присутніх. Другу перекличку проводять після прибуття на місце екскурсії, третю – перед відправленням у зворотній шлях, четверту — після повернення з екскурсії.

Вимоги безпеки під час проведення екскурсії:

1. Керівник групи під час екскурсії повинен забезпечити дисципліну серед учасників та дотримання Правил дорожнього руху (під час руху вулицею або під час проїзду в міському транспорті).
2. Під час руху учасників до музею слід стежити, щоб вони йшли компактною групою, не розтягувалися і не відходили вбік.
3. Під час руху до об'єкта екскурсії та під час самої екскурсії учасники повинні уважно дивитися під ноги, щоб не впасти, та беззаперечно виконувати всі розпорядження керівника групи.
4. Організовані групи учасників крокують тільки тротуарами та пішохідними доріжками.
5. Під час екскурсії по музею можна спостерігати, робити малюнки, фотографувати.

Вимоги безпеки після завершення екскурсії:

1. Після завершення екскурсії у музеї виходити із приміщення необхідно у зазначених місцях, спокійно без криків і штовханини.
2. Після завершення екскурсії керівник групи повинен привести учасників на те місце, звідки починалася екскурсія, пересвідчитись у наявності всіх студентів, нагадати правила дорожнього руху, відпустити їх додому і доповісти керівництву навчальної установи про завершення екскурсії.

Правила поведінки під час екскурсій

У музеї:

1. Веди себе спокійно, стримано.
2. Уважно оглядай об'єкти спостережень, слухай екскурсовода.
3. Без дозволу нічого не чіпай.
4. Голосно не розмовляй.
5. Не забудь подякувати екскурсоводу.

На природі:

1. Візьми чисту воду для пиття та головний убір.
2. Не збирай невідомі тобі рослини, ні в якому разі не бери їх до рота.
3. Не засмічуй природу.
4. Не ламай гілля дерев, кущів.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ ПРАКТИКИ

Навчальна (природнича) практика складається з трьох основних частин: ботаніка, зоологія, основи землезнавства.

Ботаніка

Рослини лісу: видовий склад лісу; ярусна будова лісового угруповання; підріст дерев'яних порід, кущі; кущові та трав'янисті яруси; гриби і лишайники; геоморфологічні особливості дерев'янистих та трав'янистих рослин хвойних та листяних лісів; рослини лісу, що охороняються;

Рослини луків та степів: основні типи луків: заплавні, суходільні, низинні, альпійські; рослини луку за групами – злаки, бобові, осоки, різнотрав'я; бур'яни луків та боротьба з ними; різнотравні та ковилеві; характеристика рослин, їх пристосування до життя в степу; рослини, що охороняються;

Рослини водойм: вода як середовище існування рослин; вищі та нижчі водні рослини; біологічні та анатомо-морфологічні особливості водяних та прибережних рослин; розподіл рослин у водоймі; рослини, що охороняються;

Рослини поля, саду, городу: важливі культурні рослини нашої місцевості; умови та способи їх вирощування; поняття про сівозміни, розміщення культур у сівозмінах; видовий склад та життєві форми бур'янів.

Зоологія

Тварини лісу: тварини хвойного та листяного лісів; пристосування тварин до їх життя в умовах лісу; комахи – шкідники лісу; типи пошкодження рослин; мурашники, їх охорона, значення для лісового господарства; земноводні та плазуни, місця їх мешкання; птахи, розміщення по ярусам лісу; характер гніздування; живлення; способи здобування їжі; сліди діяльності птахів; ссавці; умови їх мешкання, сліди діяльності; охорона корисних тварин лісу;

Тварини луків та степів: пристосування тварин до життя в умовах відкритого простору; комахи – запилювачі рослин; ґрунтова фауна, пристосування до життя в ґрунті; земноводні, плазуни, птахи і ссавці луків, особливості їх поведінки; пристосування тварин (комахи, птахів, ссавців) до життя в степових умовах; охорона тварин луків і степів;

Тварини водойм: пристосування тварин до життя в умовах водного середовища; видовий склад хребетних та безхребетних - мешканців узбережжя та водойм, їх поведінка, способи добування їжі, сліди діяльності; засоби охорони тварин водойм; тварини саду, поля, городу; видовий склад тварин поля, плодового саду, городу, їх поведінка, способи добування їжі, сліди діяльності; заходи боротьби із шкідниками поля, саду, городу; охорона та залучення корисних тварин.

Землезнавство

Орієнтування на місцевості: визначення сторін горизонту за допомогою компасу, сонця, місцевими прикметами; рух за азимутом; визначення відстаней кроками; окомірна зйомка місцевості;

Метеорологічні спостереження: висота сонця над горизонтом; стан атмосфери: температура, вологість повітря, швидкість та напрямок вітру, атмосферний тиск, опади; місцеві джерела забруднення повітря, охорона атмосфери;

Водойми: річка; загальні відомості про річку, температура та колір води; живлення та режим річки, стан води річки, господарське використання та охорона водойм;

Ґрунти: морфологічні ознаки ґрунтів, основні типи ґрунтів даної місцевості, охорона ґрунту та шляхи підвищення його родючості.

ЕКСКУРСІЇ ПІД ЧАС ПРАКТИКИ

Експедиція у парки м. Херсона / Експедиція до лісу / Ботанічний сад ХДУ

Зміст екскурсії:

1. Фенологічні спостереження.

- висота сонця над горизонтом;
- тривалість світлового дня;
- стан атмосфери: температура, швидкість, сила і напрямок вітру;
- хмарність: хмари, їх класифікація;
- атмосферні явища: дощ, снігова крупа, грози, град, ожеледь, іній, паморозь, тумани та їх види;
- народний прогноз погоди (використання загадок, прикмет, приповідок пов'язаних з прогнозуванням та передбаченням змін у погоді).

2. Вивчення рослинних угруповань парків м. Херсона:

- видовий склад рослин;
- ярусна будова угруповання; підріст деревних порід, кущових та трав'янистих ярусів;
- гриби та лишайники;
- морфологічні особливості дерев'янистих та трав'янистих рослин;
- рослини, що охороняються.

3. Ознайомлення з тваринами, які мешкають у даній місцевості:

- видовий склад, пристосування тварин до умов життя у відповідних біотопах;
- комахи – шкідники біотопу; типи пошкоджень рослин; мурашники, їх значення та охорона;
- земноводні та плазуни, місця їх мешкання, особливості живлення;
- птахи, розміщення по ярусам, характер гніздування, живлення, способи добування їжі; значення птахів;
- ссавці, умови їх існування, охорона корисних тварин.

Камеральна обробка зібраного матеріалу¹.

Експедиція до Херсонського обласного краєзнавчого музею.

Зміст екскурсії:

1. Рослини луків та степів:

- основні типи луків: заплавні, суходільні, низинні, альпійські;
- рослини луків за групами: злаки, бобові, осоки, різнотрав'я;
- бур'яни луків та заходи, щодо боротьби з ними;

¹ Камеральна обробка – комплекс робіт, що полягає в аналізі й систематизації матеріалів, зібраних під час екскурсій та досліджень.

- степи різнотравні та ковилові: характеристика рослин, їх пристосування до життя в степу;
- рослини, що охороняються.

2. Тварини луків та степів:

- пристосування тварин до життя в умовах відкритого простору;
- комах - запилювачі рослин;
- ґрунтова фауна, пристосування до життя в ґрунті;
- земноводні, плазуни, птахи і ссавці луків, особливості їх поведінки;
- пристосування тварин (комахи, птахів, ссавців) до життя в степових умовах;
- заходи, щодо охорони тварин луків і степів.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф. Е. Фальц-Фейна

Зміст екскурсії:

Історія та географічне положення біосферного заповідника;
Дендрологічний парк;
Асканійський зоопарк;
Орнітопарк.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до схилів р. Дніпро

Зміст екскурсії:

1. Орієнтування на місцевості:

- визначення сторін горизонту за допомогою компасу, Сонця, місцевими прикметами;
- рух за азимутом;
- визначення відстаней кроками;
- окомірна зйомка місцевості;
- визначення висоти сонця над горизонтом.

2. Водойми:

- назва річки, витік, гирло, напрямок течії;
- площа живого перетину річки, швидкість течії води;
- температура та колір води;
- живлення та режим річки: межень, паводок, повінь;
- стан води річки, господарське використання та охорона водойм.

3. Ґрунти:

- морфологічні ознаки ґрунтів: колір, структура, кислотність;
- основні типи ґрунтів даної місцевості;

- охорона ґрунту та шляхи підвищення його родючості.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до плавнів р. Дніпро

Зміст екскурсії:

1. Рослини водойм:

- вода як середовище існування рослин;
- вищі та нижчі водні рослини;
- біологічні та анатомо-морфологічні особливості водяних та прибережних рослин;
- розподіл рослин у водоймі;
- рослин, що охороняються.

2. Тварини водойм:

- пристосування тварин до життя в умовах водного середовища;
- видовий склад хребетних та безхребетних мешканців узбережжя та водойм, їх поведінка, способи добування їжі, сліди діяльності;
- засоби охорони тварин водойм.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до узбережжя Чорного моря

Зміст екскурсії:

1. Фізико-географічна характеристика узбережжя Чорного моря (Херсонська область):

- клімат;
- рельєф, особливості шельфової зони Чорного моря.

2. Флора Чорного моря:

Чорне море як середовище існування рослин:

- зостери (*Zostera*) (*камки або морської трави*);
- кладофори (*Cladophora*);
- цистозейри бородатої (*Cystoseira barbata*);
- ентероморфи кишечниці (*Ulva intestinalis*)

3. Фауна Чорного моря:

Пристосування до життя в умовах солоного водного середовища:

- ссавців;
- птахів;
- риб;
- молюсків;
- безхребетних тварини.

Камеральна обробка зібраного матеріалу (Додаток Д).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВЕДЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Щоденника навчальної (природничої) практики:

Календарне планування передбачає запис виключно назв екскурсій відповідно до кількості днів та графіку кожної групи (**Додаток Е**).

У робочих записах (*щоденне планування*) зазначається назва екскурсії та її короткий зміст (**Додаток Е**).

Щоденник-звіт:

Заповнюється в електронному варіанті та роздруковується, вкладається у файл (**Додаток Б**).

Фенологічні² спостереження проводяться **КОЖНОГО** дня та повинні включати:

- Стан неба: ясно, хмарно, похмуро;
- Температура повітря;
- Вітер (яка сила: слабкий, помірний, сильний);
- Оподи: якщо є, то в якому вигляді - дощ, туман та ін.
- Народний прогноз (використання загадок, прикмет, приповідок пов'язаних з прогнозуванням та передбаченням змін у погоді).

Малюнки, фотографії повинні відповідати місцю та змісту екскурсії, завданням практики. Під час екскурсії до музеїв міста Херсона, обов'язково прикріпити квиток до відповідної звітної сторінки щоденника (**Додаток В**).

На один день практики відводиться одна сторінка щоденника-звіту.

Другий етап звітної роботи під час проходження практики полягає у вивченні флори рідного краю (отруйні, лікарські рослини, інтродуценти, ендеміки, фітоценози, чагарники та дерева). Наприклад: за поданим зразком, створити «паспорти» дерев, які зустрілися (або не зустрілися) під час екскурсій (**Додаток Г**). Робота повинна включати фото дерева та фрагмент відомої інформації про нього, а саме, значення, поширення, на якій стадії охорони. Результати дослідження оформити у вигляді презентації (3-4 слайда). Слайди роздрукувати. Додати до щоденника-звіту.

Увага! Додаткова звітна інформація, яка не ввійшла до звіту по кожному дню навчальної (природничої) практики, оформлюється в електронному

² Фенологія – наука про сезонні явища в природі. Фенологія вивчає періодичні явища в живій і неживій природі, що пов'язані зі змінами пір року, а також сезонні фази розвитку рослин та сезонні особливості розвитку й активності тварин. Термін ввів до наукового обігу 1840 року бельгійський ботанік Ш. Морран.

варіанті як логічне продовження щоденника-звіту (здається тільки в електронному вигляді).

Обмеження! Додаткова інформація по кожній екскурсії має розміщуватись на 1-2 сторінках формату А4.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ

Студенти повинні подати такі звітні документи і матеріали:

1. Щоденник навчальної (природничої) практики;
2. Щоденник – звіт (**Додаток Б**);
3. «Паспорт дерева» (3-4 слайда) (**Додаток Г**);
4. Електронний варіант звіту (документ повинен мати назву «Звіт_Іванов І.І._111гр.»).

Звіт з практики повинен бути надрукованим, з нумерацією сторінок (крім титульної), книжковою орієнтацією сторінок, формату А4. У звіті повинна бути конкретно описана робота, що особисто виконана студентом, відповідно до плану практики.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ, ЩО ПРОХОДЯТЬ НАВЧАЛЬНУ (ПРИРОДНИЧУ) ПРАКТИКУ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНИМ ГРАФІКОМ

Студент має отримати завдання у керівників практики та подати звіт у визначений керівником термін.

Індивідуальні завдання:

Створення накопичувальної теки за визначеними темами:

- «Біосферні заповідники Херсонської області»,
- «Тварини степів, луків та їх охорона»,
- «Видовий склад бур'янів»,
- «Тварини Чорного моря»,
- «Тварини, що занесені до Червоного списку Херсонської області»,
- «Рослини, що занесені до Червоного списку Херсонської області».

Підготовка реферату по одній з тем:

- Пристосування рослин до зростання в степовій зоні.
- Пристосування рослин до зростання у лісовому угрупованні.
- Умови та способи вирощування культурних рослин нашої місцевості.
- Пристосування рослин до існування у водоймах.
- Характеристика різнотрав'я типчаково-ковилових степів.
- Шкідники поля, саду, городу та заходи боротьби із ними.
- Тварини степів, луків та їх охорона.
- Тварини лісу та їх охорона.
- Тварини прісних водойм та їх охорона.
- Пристосування тварин до життя в степовій зоні.
- Пристосування тварин до життя в умовах лісу.
- Земноводні та плазуни, що мешкають в Херсонській області.
- Господарське використання та охорона водойм.
- Охорона ґрунту та шляхи підвищення його родючості.
- Вплив антропогенних чинників на навколишнє середовище.
- Вплив клімату на рослинність Херсонської області.
- Вплив клімату на тваринний світ Херсонщини.
- Характеристика причин ерозії, посухи та перезволоження ґрунтів.

СИСТЕМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль здійснюють методисти протягом всієї практики (контроль часу перебування на базі практики, якість ведення поточних записів і складання підсумкового звіту, вчасне виконання індивідуальних завдань тощо).

Форма підсумкового контролю - залік

«Зараховано» ставиться, коли всі завдання практики виконано в повному обсязі, звіт оформлено за всіма вимогами й подано у встановлений термін. Виявлено вміння: правильно збирати рослини у природі для подальшого використання у навчальному процесі; проводити спостереження та опис об'єктів і явищ живої та неживої природи; пізнавати об'єкти і явища неживої природи; проводити спостереження за погодою; пізнавати рідкі та зникаючі види рослин і тварин; вести документацію під час роботи в природі; продемонстрована активність та ініціативність у виконуваний роботі.

«Не зараховано» ставиться, якщо завдання практики не виконано або виконано в неповному обсязі. Звітна документація недооформлена або оформлена з помилками. Виявлені проблеми у: проведенні спостереження та описі об'єктів і явищ живої та неживої природи; визначенні рідких та зникаючих видів рослин і тварин; веденні документації під час роботи в природі; продемонстрована пасивність та безініціативність у виконуваний роботі.

Підведення підсумків

Підсумки практики підводяться у процесі складання студентом заліку комісії у складі керівників практики від кафедри. Результати складання заліку з навчальної (природничої) практики заносяться до залікової відомості, виставляються у заліковій книжці студента. Студент, який не виконав програму практики, отримав незадовільну оцінку під час складання заліку, відраховується з університету. За результатами проведення практики проводиться підсумкова конференція.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бойко М. Ф. Растительный мир Херсонской области / М. Ф. Бойко, Н. В. Москов, В. И. Тихонов – Симферополь: Таврия, 1987. – 142 с.
2. Бойко М.Ф., Подгайний М.М. Червоний список Херсонської області: Рідкісні та зникаючі види рослин, грибів та тварин / М.Ф. Бойко, М. М. Подгайний. – Херсон: «Айлант», 2002. – 27 с.
3. Ванжа С. М. Організація і проведення прогулянок: молодший дошкільний вік / С. М. Ванжа, Т. І. Ожимова. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 208 с.
4. Єлін Ю. Я. Шкільний визначник рослин / Ю. Я. Єлін, С. І. Івченко, Л. Г. Оляницька – К.: Рад. школа, 1988. – 404 с.
5. Ковальчук Г.В. Зоологія з основами екології. – [2-ге вид., випр. та доп.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 615 с.
6. Мороз І. В. Ботаніка з основами екології / І. В. Мороз, Б. К. Гришко-Богменко – К.: Вища шк., 1994. – 240 с.
7. Москов Н. В. Целебная кладовая Херсонщины / Н. В. Москов, Т. Н. Москова, С. С. Заец - [2-е издание]. – Херсон: ЧП Вышемирский, 2008. – 348 с.
8. Олійник Я. Б. Загальне землезнавство : [навч. посібник] / Я. Б. Олійник, Р. П. Федоришак, П. Г. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 247 с.
9. Панова Л. С. Степові рослини / Л. Панова, В. Протопопова. – К.: Рад. школа, 1983. – 190 с.
10. Польовий практикум з дисциплін кафедри ботаніки для студентів I – III курсів природничих спеціальностей вищих навчальних закладів / [Бойко М.Ф., Мельник Р.П., Мойсієнко І.І., Ходосовцев О.Є.]. – Херсон: ХДУ, 2004. – 92 с.
11. Природа Херсонської області : [фізико-географічний нарис]. – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 200 с.
12. Хржановський В. Г. Ботаніка / В. Г. Хржановський, С. П. Пономаренко – К.: Вища шк., 1993. – 328 с.

Допоміжна:

1. Грущинська І. В. Альбом друга природи. Пори року : навч. посіб. для початкової школи / І. В. Грущинська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. – 56 с.
2. Кукалець М.В. Методика викладання природознавства у початковій школі : навчально-методичний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання студентів спеціальності «Початкова освіта» : [навч. посібник] - Львів.: «Новий Світ-2000», 2013. 223 [1] с.

3. Култаєва О. В. Природознавство. 2 клас : [цикл сезонних екскурсій «Барви природи» : інноваційний підхід до проведення екскурсій у початковій школі] / О.В. Култаєва. – Х. : Гімназія, 2013. – 64 с.
4. Плешаков А. А. От земли до неба. Атлас-определитель : [кн. для учащихся нач. кл.] / А.А. Плешаков. – М.: Просвещение, 2014. – 224 с.

Інформаційні ресурси:

<http://khersonregion.com/>

<http://artkavun.kherson.ua/>

<http://dereva.at.ua/>

<http://cikavo.net/>

<http://cikavosti.com/cikavi-fakti-pro-lisah-ta-dereva/>

<http://abetka.ukrlife.org/prykazky.html>

<http://www.library.kherson.ua/young/tavrica/litopys/litopys.htm>

http://www.blacksea.su/floraandfauna_page.html

ОТРУЙНІ РОСЛИНИ, ПРО ЯКІ ВАРТО ЗНАТИ

Блекота чорна (*Hyoscyamus niger*)

Зовнішній вигляд. Відрізняється дуже неприємним запахом. Але її плоди у формі глечика можуть зацікавити малюка. Блекота виростає до півтора метра у висоту, має липке листя і великі квіти брудно-білого або жовтуватого кольору з ворсинками.

Чим небезпечна. Отруїтися цією рослиною можна, спробувавши насіння

або молоді паростки. Ознаки отруєння з'являються вже через 10-20 хвилин. Пересихає в роті, починається хрипота, червоніє шкіра, збільшуються зіниці. При складних випадках дитина може втратити свідомість або навіть впасти в кому.

Цикута отруйна (*Cicuta virosa*)

Зовнішній вигляд. Гола, трав'яниста багаторічна рослина 50-120 см заввишки, з товстим кореневищем. Стебло пряmostояче, вгорі розгалужене, порожнисте. У зонтику 5-20 променів. Квітки дрібні, пелюстки білі.

Чим небезпечна. Надзвичайно отруйна рослина, особливо кореневище. Вона містить смолисту

речовину - наркотик, який діє на довгастий мозок. Отруйні властивості зберігаються навіть після висушування і силосування. Небезпечна для дітей, які не знаючи отруйних властивостей рослини, їдять її кореневище, що мають запах моркви і солодкуваті на смак. Росте на вологих місцях, по берегах річок, озер, боліт, нерідко у воді по всій території України, переважно на Поліссі і в Лісостепу.

Борщівник (*Heracleum*)

Зовнішній вигляд. Рослина має високе стебло і велике листя. Може вирости до трьох метрів. Квіти білого або рожевого кольору, суцвіття у формі парасольки.

Чим небезпечний. При контакті зі шкірою підвищує її чутливість до ультрафіолету, може викликати опік 1-3 ступеня. Наслідки відчутні не

одразу – опіки проявляються через кілька годин після контакту. Якщо вже так вийшло, що дитина вирішила дослідити цю рослину і сік потрапив на шкіру, ретельно промийте її водою з милом і не з'являйтеся на сонці протягом двох днів.

Рицина (*Ricinus communis*)

Зовнішній вигляд. Олійна рослина з родини молочайних. В ядрі насіння є до 55 % олії, яку використовують у медицині, авіації, хімічній, текстильній, поліграфічній, електротехнічній, парфумерній та інших видах промисловості.

Чим небезпечна. До складу білкових речовин входить мало

вивчений токсальбумін-рицин - речовина надзвичайно отруйна (6 насінин рицини спричинюють смертельне отруєння у дітей, 20 - у дорослих)

Болиголов плямистий
(*Conium maculatum*)

Зовнішній вигляд: Листя молоді рослини схожі на моркву, петрушку або кріп, тому його можна не розпізнати. Суцвіття формою схоже на парасольку, і складається з безлічі дрібних квіток.

Чим небезпечний: Рослина може викликати головний біль і запаморочення. Також ознаками отруєння є підвищення тиску, прискорене серцебиття, нудота. Зіниці розширюються, шкіра блідне, ковтати стає складно, з'являються судоми і навіть висхідний параліч. Є ризик померти від задухи. А в результаті контакту зі шкірою з'являється дерматит.

Дурман звичайний
(*Datura stramonium*)

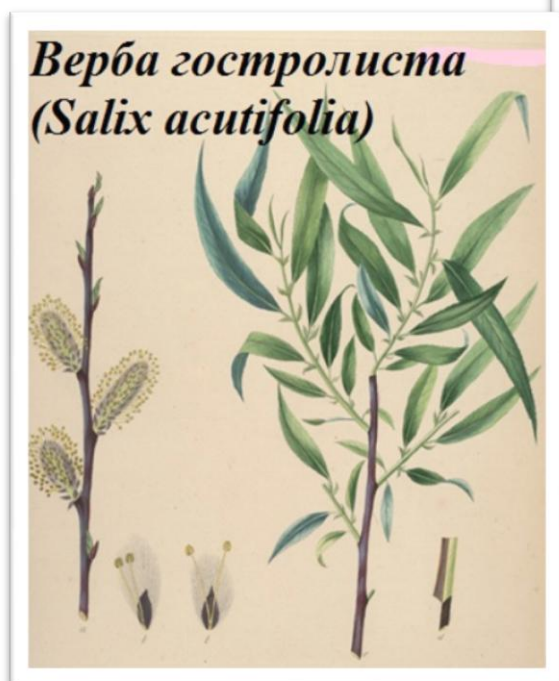
Зовнішній вигляд: Рослина має великі білі квіти у вигляді труб і велике листя.

Чим небезпечний: Особливо отруйне насіння дурману. Отруєння можна виявити за такими ознаками: розширені зіниці, внутрішньоочний тиск, прискорене серцебиття, блювота, головний біль. Якщо після потрапляння рослини в шлунок

дитини, вона вип'є води, в роті з'явиться неприємний смак.

ЗРАЗОК ЗАПОВНЕННЯ ЩОДЕННИКА-ЗВІТУ

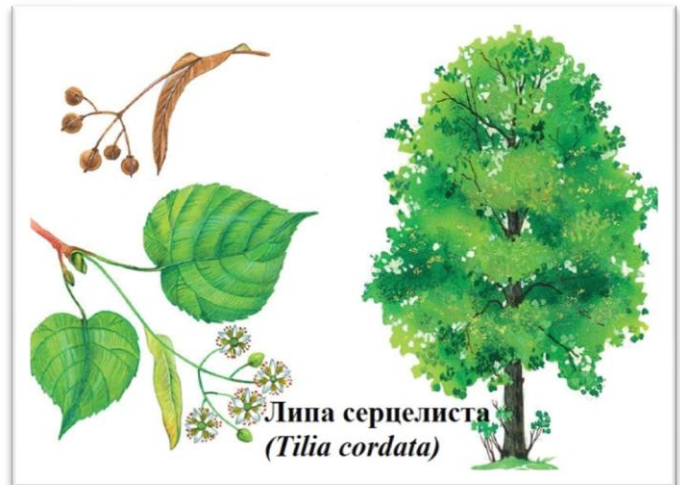
<p>Дата проведення <u>23.06</u></p>	<p><i>Місце проведення екскурсії:</i> Екскурсія до природничого відділу Херсонського обласного краєзнавчого музею</p>
<p>Фенологічні спостереження:</p> 	<p>Зранку до вечора переважала сонячна погода. Небо ясне, вітер був слабкий. Без опадів. Температура повітря в середньому складала +25-+30 °С. <i>Хто влітку спеки боїться, той зимою не має чим грітися.</i> Народний прогноз погоди: Погоду в цей день передбачали за димом від вогнища: якщо він піднімається стовпом - на ясну погоду, стелиться по землі - до негоди.</p>
<p>Малюнки, схеми, фотографії:</p> 	Empty rows for notes

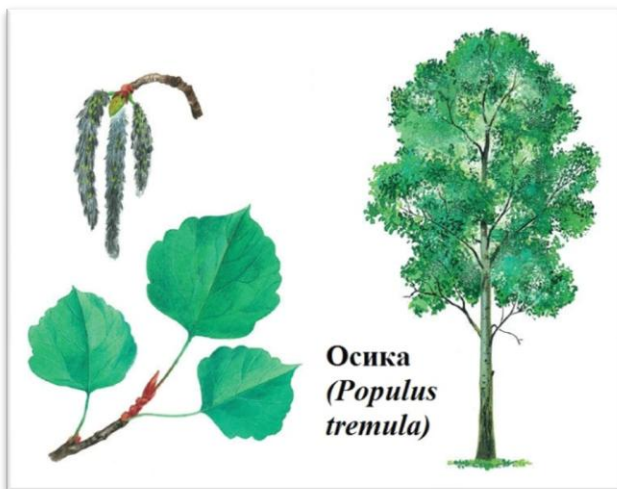

Клен гостролістий
(Acer platanoides)

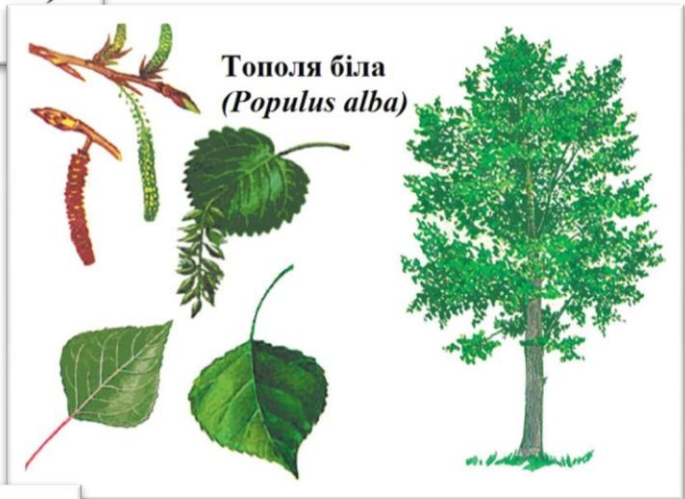
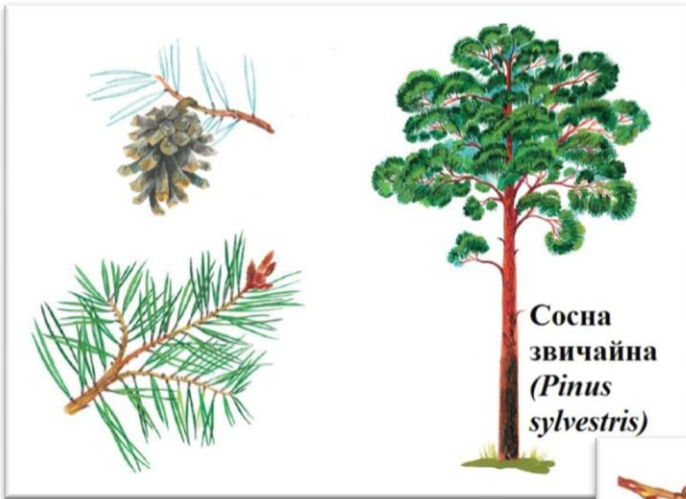
Липа серцелиста
(Tilia cordata)

Осика
(Populus tremula)

Платан східний
(чинара)
(Platanus orientalis)

**ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ КОЛЕКЦІЇ МУШЕЛЬ, ЗІБРАНИХ НА
УЗБЕРЕЖЖІ ЧОРНОГО МОРЯ**

Примітки. Колекція оформлюється зі САМОСТІЙНО зібраних мушель та підписується УКРАЇНСЬКОЮ мовою. ФОТО готової колекції подається в друкованому варіанті в ЩОДЕННИКУ-ЗВІТІ.

ЗРАЗОК ЗАПОВНЕННЯ ЩОДЕННИКА НАВЧАЛЬНОЇ (ПРИРОДНИЧОЇ) ПРАКТИКИ

Календарний графік проходження практики

№ з/п	Назви робіт	Тижні проходження практики				Відмітки про виконанн я (оцінка) та підпис викладача – керівника практики
		1	2	3	4	
	Навчальна (природнича) практика					
1.	Експедиція до природничого відділу Херсонського обласного краєзнавчого музею.		25.05			
2.	Біосферні заповідники Херсонської області.		30.05			
3.	Флора і фауна біотопів м. Херсона.		31.05			
4.	Флора та фауна Нижньодніпровських плавнів.		01.06			
5.	Оформлення звітної документації		02.06			

Робочі записи під час практики

Тиждень 2

№	Дата виконання	Зміст виконаної роботи	Відмітка про виконання (оцінка або виконано / не виконано)	Підпис керівників від бази практики
1.		<p>Настановча конференція. Визначення мети, завдань навчальної (природничої практики). Отримання завдань практики, інструктаж з техніки безпеки, перегляд фільму «Степи України». Створення шаблону щодо визначення рослин за ознаками (визначення та опис рослин різних біотопів), складання плану комплексної характеристики типових біоценозів степу, створення переліку отруйних рослин Херсонської області та їх вивчення.</p> <p>Екскурсія до природничого відділу Херсонського обласного краєзнавчого музею. Ознайомлення з основними геоморфологічними ознаками та особливостями ґрунтів степової зони України. Опис тварин та рослин Херсонщини, природних угруповань притаманних природній зоні та визначення особливостей їх пристосування до умов існування.</p>		
2.		<p>Біосферні заповідники Херсонської області (оформлення теки накопичувальних матеріалів). Вивчення інформаційних ресурсів та складання звіту</p>		

		щодо біосферних заповідників Асканія-Нова та Чорноморський.		
3.		Флора і фауна біотопів м. Херсона. Вивчення видового складу ярусності рослин, знайомство з рослинами інтродуцентами, рослинного покриву, тваринний та рослинний світ Херсонської області.		
4.		Флора та фауна Північного Причорномор'я (Олешківських пісків; Нижньодніпровських плавнів; ландшафтного заказника-урочища «Саги»)		
5.		Оформлення звітної документації.		

Примітки. Зміст виконаної роботи розписується на основі розділу «ЕКСКУРСІЇ ПІД ЧАС ПРАКТИКИ».